

Utdrag ur en medicinsk encyklopedi

NAMN: *Buscards farsot* eller *Ordmask*
URSPRUNGLAND: Slovenien (förmodat).

FÖRST KÄNDA FALL: Primoz Jansa, läsare åt en blind präst i staden Bled, i vad som nu är norra Slovenien. År 1771 flyttade Jansa, vid trettiosex års ålder, från Bled till London. De första uppgifterna om hans närvaro där (och den första beskrivningen av *Buscards farsot*) kommer från ett brev från Ignatius Sancho till Margaret Cockledge, daterat den fjärde februari 1774.¹

SYMPTOM: Sjukdomens inkubationstid sträcker sig upp till tre år, under vilka den infekterade patienten lider av våldsamt huvudvärk. Därefter manifesterar sig *Buscards farsot*, i sin fullt utvecklade form, genom ett gradvist förfall av mentala kapaciteter och av tvära kast mellan tre olika sinnestillstånd: närmast full sinnesklarhet; ett febrigt sökande efter största möjliga åhörarskara; och ett högröstat, hysteriskt tungotalande. Samuel *Buscards* beryktade beteckningar för dessa tillstånd; *dvala*, *upptakt* och *oratorik*, ger närmast intryck av ett ställningstagande på sjukdomens sida. Efter tre till tolv år inträder patienten i sjukdomens dödliga fas. Det hittills gradvisa mentala sammanbrottet påskyndas nu märkbart och han eller hon hamnar inom några månader i ett kroniskt vegetativt tillstånd. De närvarande vid det obegripliga "oratoriet" hos en farsotsdrabbad anger att ett särskilt ord – ordmasken – ofta upprepas, följt av en paus då den drabbade inväntar en reaktion. Om någon av åhörarna upprepar ordet visar den drabbade tydligt sin tillfredsställelse. Senare är det bland denna skara av härmare som nästa grupp av infekterade hittas.

HISTORIK: På bestämd inrådan från den ansedde Dr. William Haygarth ställdes, år 1775, samtliga farsotsdrabbade under Dr. Samuel *Buscards* vård.² Vid undersökningar post-mortem av hjärnorna hos offer för infektionen, upptäckte *Buscard* vad han menade var parasiterande maskar vilka han uppkallade efter sig själv. När en kommitté etiologer granskade hans bevis fann man att dessa maskformiga specimen i själva verket bestod av vanlig hjärnvävnad. *Buscard* föll i vanrykte och det påstods att han själv åstadkommit "maskarna" genom att perforera hjärnorna med en ostborr. Kommittén ändrade sjukdomens namn till "Toktalarfeber" och menade, utan att framvisa någon större lidelse för förklaringen, att den orsakades av "dålig luft".

Samuel *Buscard* beordrades att överlämna Jansa till kommittén, men han framlade dokument som visade att hans patient avlidit och att hans kropp var begravd. Den vanärade läkaren försvann ur offentlighetens ljus och dog 1779.

Hans forskning fördes vidare av hans son Jacob, också han läkare. År 1782 förbluffade Jacob *Buscard* det medicinska etablissemanget med publiceringen av sin berömda pamflett, som bevisade att "maskarna" av hjärnvävnad ägde förmåga till självständig rörelse inuti huvudet och att storhjärnan hos de drabbade var genomborrade av slingrande håligheter. "Den första Dr *Buscard* hade således haft rätt" skrev han. "Det var inte dålig luft utan en rovgirig parasit som drabbat toktalarna".

Det finns ett ord, som när det uttalas lurar sig in i talarens sinne och tar manifest form i dennes kött. Det tvingar sin bärare att uttala sig självt gång på gång, och detta i en omgivning av andra som frestas till att upprepa det. Vid varje yttrande föds en ny ordmask, tills dess hjärnan heltigenom är genomkorsad av ihåligheter: och när de som lyssnar upprepar det de hört – av nyfikenhet eller i hån - om deras uttal är exakt, så kläcks en ny ordmask i deras huvuden. Inte riktigt en sådan parasit som min far felaktigt antog, men icke desto mindre en parasit.³

1. "Jag tvivlar inte på att ni hört talas om herr Jansa - en medmänniska i ömkansvärd belägenhet - som på torgen i den stad han gjort till sin hemort dagligen lockar skaror av nyfikna runt sin lidelsefulla gestalt. Då han omgärdats av åhörare hånar han dem i så väsensfrämmande tungomål att det ställer den mest hängivne och exalterade kväkarens tungotal i skuggan. De församlade häcklar tillbaka och härmar till åtlöje den drabbade. Men ve och fasa! Ett antal av dem som förlöjligt stackars Jansa har själva fallit offer för den hjärnfeber han är bärare av, och är nu anhängare i hans *oortodoxa samfund*. (Kate Vinegar (utg.) *The London Letters of Ignatius Sancho* (Providence 1954), s. 337.)

2. Det finns från Haygarths sida, varken före eller efter den här tidpunkten, några tecken på vänskap till, eller ens omnämnanden av, Dr. *Buscard* och orsakerna till hans rekommendationer 1775 är höljda i dunkel. I sin dagbok anmärker Haygarths assistent, William Fin, att det fanns "en brist på överensstämmelse mellan ord och tonfall hos Dr. H. då han hävdade att Dr. *Buscard* var hans mycket goda vän" (citerat i Marcus Gadds *Buscardologins grunder* (London 1972) s. iii). De *Şelby* hävdar i sin opublicerade "Anteckningar om *Buscard*" att *Buscard* övade utpressning på Haygarth. Vilka graverande uppgifter han kan ha innehaft om sin mer uppburne kollega är okänt.

3. "En postum upprättelse av Dr. Samuel *Buscard*: Bevis för att "Toktalarfeber" i själva verket är *Buscards farsot*." (London 1782), s. 17.

I sin pamflett daterar Jacob *Buscards* sin upptäckt till 1780, under en av hans många utfrågningar av Jansa då denne befann sig i sitt tillstånd av "dvala". Jansa berättade för *Buscard* att hans sjukdom hade börjat en dag när han läste för sin herre i Bled. Mellan boksidorna hade han hittat en papperslapp på vilken två ord var skrivna. Jansa läste det första ordet högt och startade därmed det första kända utbrottet av *Ordmask*. Huvudvärken som genast ansatte honom fick honom att tappa papperslappen som därefter försvann. "Med sin överföring av dessa få bokstäver till ljud", skrev Jacob *Buscard*, "blev den olycksalige Jansa barnmorska och värd åt ordmasken."⁴

Med sitt genombrott vann den yngre *Buscard* en oerhörd berömmelse som dock svårt solkades av hans medgivande att han och hans far hade förfalskat Jansas dödsbevis och hållit honom vid liv och inspärrad, som ett medicinskt undersökningsobjekt de senaste sju åren. Man hittade Jansa i *Buscards* källare i de framskridna stadierna av sin sjukdom och han fördes till ett dårhus, där han avled två månader senare. Jacob *Buscard* undgick åtal för kidnappning, tortyr och medhjälp till förfalskning genom att fly till München där han försvann.⁵

London drabbades av periodiska utbrott av *Buscards farsot* tills man år 1810, genom instiftandet av Toktalarlagen, sanktionerade inspärrandet av de infekterade i ljudisolerade sanatorier.⁶ Massinfektionernas era var över och sedan dess har endast enstaka, sporadiska fall rapporterats.

Det dröjde till sent 1900-tal, och det arbete som utfördes av Jacob *Buscards* ättling Dr. Mariella *Buscard* (Jacob var hennes farfars farfar), innan de vidskepliga föreställningarna om "onda ord", som fördunklat också de vetenskapliga diskussionerna om sjukdomen, slutligen kunde skingras. I sin nyskapande artikel i *Lancet* 1995 "It's the Synapses, Stupid!" bevisar den sena Dr. *Buscard* att ordmasken helt enkelt är en obehaglig (och det tillstås, ovanlig) biokemisk reaktion. Hon pekar på att vid varje kroppslig handling, inklusive de språkliga, sker en unik konfiguration av tusentals, små, omedelbara kemiska reaktioner i hjärnan. Dr. *Buscard* visar att då maskordet uttalas med korrekt modulation, så har det åtföljande utbrottet av synapsaktivitet den olyckliga egenskapen att det rekonfigurerar nervfibrer till att bli avskiljda, självorganiserande kluster. Med andra ord så förvandlar dessa små kemiska reaktioner, nerver till parasiter. Borrade sig genom hjärnan använder de sina, helt nyligen självständiggjorda, kroppar till att omdirigera neurala budskap. Periodvis tar dessa kringstrykande rövarband av hjärnvävnad kontroll över sin värd. Särskilt påverkar de, i sin instinktiva strävan att reproducera sig själva, hans eller hennes tal. I enlighet med det bruk som etablerades med Jacob *Buscards* pamflett, så är den traditionella transkriptionen av maskordet; *yGudluh*. Detta återges med viss bävan; den huvudsakliga källan till spridning av *Buscards farsot* under de senaste två århundradena har varit litteraturen som beskriver den.⁷

BOTEMEDEL: Randolph Johnsons påståenden om bergamottolja i hans bok *En sjukdomsknarkares bekännelser* är grundlösa;⁸ det finns inga kända botemedel mot *Buscards farsot*. Emellertid fortgår spekulationerna om att det andra ordet på Jansas förlorade papper skulle kunna ge upphov till någon sorts motreaktion i hjärnan när man yttrar det; kanske alstras någon form av predatorisk "jägarsynaps" som slukar ordmaskarna. Genom åren har ett flertal "Jansalappar" dykt upp; alla har varit förfalskningar.⁹ Trots otaliga noggranna efterforskningar är Jansas papperlapp fortfarande försvunnen.¹⁰

4. Ibid. s. 25

5. Hans sista kända brev (till hans son Matthew), daterat januari 1783, innehåller en antydning om hans planer. "Jag har inte ens pengar nog för att avsluta detta. Kostnaden för en resa till Bled är helt skandalös!" (Citerat i Ali Khamreins *Medicinska brev* (New York 1966), s. 232)

6. I dåtidens populärkultur framställs dessa ökända "buscardfinkor" som påtagligt och hotfullt närvarande. Se till exempel balladen "Hellre fattighuset än en buscardfinka" (återgiven i Cecily Fetchpaw's *Hanoverian Street Songs: Populism and Resistance* (Pennsylvania 1988) s. 677)

7. Tvärtemot den bild som sprids via media efter Statten-Dogger-incidenten så är det inte särskilt vanligt med avsiktlig exponering för smitta, det är inte heller ett nytt fenomen. Fastän Ullly Statten utan tvekan var omedveten därom så följde han i en tradition som etablerades på sent sjuttonhundratalet. I vad som kan ses som en den georgianska tidens extremsport brukade Londons unga rikemanssöner och kafésnobbar turas om att högläsa ordet, var och en riskerande att uttala det korrekt och därmed bli infekterad.

8. Det är knappast någon överraskning för den som känner till Johnsons arbeten. Mannen är en lögnare, en bluffmakare och en dålig författare (vars bror är Storbritanniens tredje största importör av bergamottolja).

9. En komplett lista finns i Gadd, a.a. s. 74

10. "Åratal av vildsint sökande har lagt Sloveniens historiska kyrkobyggnader i ruiner." *Financial Times* 3/7 1985.